ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
FOLIA OECONOMICA 272, 2012

Michał Comporek[*]

USŁUGI TURYSTYCZNE A KSZTAŁTOWANIE ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO I LOGISTYKI PRODUKTU – STUDIUM PRZYPADKU GMINY BYCZYNA

1. WPROWADZENIE

Postęp cywilizacyjny wywiera ogromny wpływ na rozwój określonych społeczności lokalnych oraz społeczno-gospodarczy świata. Przyczynił się on do poprawy warunków egzystencji człowieka na Ziemi – wzrostu ilości czasu wolnego, podniesienia się ogólnego poziomu życia, tendencji do coraz większego bogacenia się wielu społeczeństw świata. Postęp ten przyniósł także negatywne skutki. Konieczność zaspokajania coraz to nowych i większych potrzeb społecznych, w połączeniu z szybkim wzrostem liczby ludności w skali świata, spowodowała eksploratorskie wykorzystywanie środowiska naturalnego. Procesy industrializacji, urbanizacji, motoryzacji oraz chemizacji rolnictwa – a w zasadzie skutki uboczne tych procesów w postaci m. in. zanieczyszczenia powietrza, wód, hałasu itp., naruszyły równowagę biologiczną na znacznych obszarach naszej planety[1]. Nadto, coraz powszechniejsze stało się wyczerpywanie tych zasobów naturalnych, które uznawane są za konieczne dla egzystencji człowieka. W ciągu ostatnich 50–60 lat światowe zasoby wody zmalały z 17 tysięcy metrów sześciennych do 7 tysięcy metrów sześciennych na jednego mieszkańca Ziemi. Ciągły wzrost gęstości zaludnienia może spowodować, iż w niedalekiej przyszłości woda stanie się towarem deficytowym. Jest to tylko jeden z przykładów obrazujących, w jak szybkim tempie postępuje degradacja środowiska na świecie.

Widząc powyższe problemy, rządy krajów, organizacje międzynarodowe, a także zwykli ludzie coraz częściej apelują o dbałość o stan przyrody oraz rozsądne korzystanie z zasobów środowiska. Trend ten przyczynił się do rozpowszechnienia idei „ekologizacji" życia, co ma również wymierny wpływ na stymulowanie rozwoju turystyki i logistyki przyjaznych naturze. Odpowiednio

[*] Mgr, Katedra Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, 90-214 Łódź, ul Rewolucji 1905 r. nr 41.

[1] W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Wydawnictwo Albis, Kraków 2002, s. 315.

zorganizowana i zarządzana turystyka i logistyka są jednym z najbardziej praktycznych sposobów ocalenia światowego dziedzictwa przyrody przed bardziej szkodliwymi formami eksploatacji[2].

Na całym świecie już od końca lat 80. XX w. zwiększa się liczba produktów turystycznych[3] nawiązujących do idei ekorozwoju. Odpowiednie zarządzanie turystyką jest powiązane ściśle z logistyką, która może uczynić z turystyki niezwykle istotny czynnik wzrostu gospodarczego i rozwoju społecznego. Logistyka stanowi bowiem źródło odkrywania oraz kształtowania nowoczesnych potencjałów, jak również kreowania wartości i korzyści zapewniających długookresowy wzrost efektywności i sukcesy ekonomiczne[4]. Zarządzanie logistyczne usługami[5] znacząco różni się od zarządzania produktami, ze względu na specyficzne cechy usług. Do najważniejszych z nich należą: niematerialność, brak możliwości magazynowania i wytwarzania na zapas, jedność produkcji i konsumpcji, złożoność[6].

Stosunkowo duża zmienność na rynku turystycznym, wzrastająca konkurencja i postępujący proces globalizacji powodują, że dla branży turystycznej niezwykle istotne stanie się wdrażanie nowych rozwiązań w sferze organizacji, zarządzania, działań operacyjnych. Koncepcją integrującą wszystkie te elementy jest logistyka[7]. Nie spotkane jeszcze w literaturze przedmiotu hasło reklamowe, wskazujące na integralność turystyki i logistyki: „Nie ma zrównoważonej turystyki bez logistyki", może być podstawą odniesienia do opracowania, realizacji i kontrolowania wielu strategii rozwoju gospodarczego i społecznego.

Zasadniczym celem opracowania jest przedstawienie koncepcji zrównoważonego rozwoju turystyki z uwzględnieniem problemów logistyki usług na terenie gminy Byczyna. Jest to obszar, w którym występuje wiele problemów społeczno-gospodarczych, wynikających m. in. ze zmniejszenia liczby ludności, wysokiego wskaźnika obciążenia demograficznego, braku zakładów przemysłowych, trudnej sytuacji ekonomicznej rolnictwa itp. W gminie Byczyna ma miejsce nagromadzenie cennych walorów środowiska przyrodniczego i antropogenicznego, które mogą stać się przedmiotem zainteresowania turystycznego, umożliwiającego przeprowadzenie transformacji wizerunku gminy i ożywienia gospodarczego tego terenu.

[2] D. Zaręba, *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 49.

[3] Produkt turystyczny *sensu stricte* to wszystko to, co turyści kupują oddzielnie lub w formie pewnego zestawu (pakietu) usług. Na płaszczyźnie *sensu largo* produkt turystyczny to kompozycja wszystkiego, co turyści robią oraz walorów urządzeń i usług, z których w tym celu korzystają (S. Medlik, *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 243).

[4] P. Blaik, *Logistyka*, PWE, Warszawa 2001, s. 40–44.

[5] Usługa w tym przypadku traktowana jest jako „produkt logistyczny stanowiący zbiór życzeń i oczekiwań klienta" (E. Gołembska (red.), *Kompendium wiedzy o logistyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 322).

[6] *Ibidem*, s. 322.

[7] M. Gajewska, *Logistyczne ujęcie zarządzania przedsiębiorstwem turystycznym*, „Logo-Forum" 2009, Vol. 5, Issue 3, No. 2, s. 2.

2. GENEZA I ZAŁOŻENIA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO W TURYSTYCE

Zagadnienia związane z problemem ochrony przyrody oraz negatywnymi skutkami działalności człowieka powstałymi w środowisku naturalnym zaczęły się pojawiać na szerszą skalę na przełomie lat 60. i 70. XX w. W tym czasie powstały różnego rodzaju raporty i sprawozdania, które miały ujawnić społeczeństwom problem ograniczoności zasobów naturalnych, postępującą degradację natury, istnienie barier rozwoju gospodarczego na świecie. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy: Raport U Thanta – *Człowiek i Środowisko* z 1969 r. oraz Raport dla Klubu Rzymskiego *Granice Wzrostu* z 1972 r.[8]

Na I Konferencji ONZ w 1972 r. w Sztokholmie przyjęto założenia traktujące z jednej strony o podmiotowości człowieka, a z drugiej zaś o jego prawach i obowiązkach wobec środowiska, w którym żyje:

Człowiek ma podstawowe prawo do wolności, równości, odpowiednich warunków życia w środowisku. Dobra jakość tego środowiska pozwala na życie w godności i dobrobycie. Stąd też człowiek ponosi wszelką odpowiedzialność za ochronę i polepszenie środowiska tak dla obecnych jak i przyszłych pokoleń”[9].

Na Konferencji tej po raz pierwszy do języka powszechnego wprowadzono termin „ekorozwój”[10]. Rozumieć przez to można harmonijny i jednoczesny rozwój człowieka i środowiska naturalnego, który sprzyja postępowi cywilizacyjnemu ze swoistym spojrzeniem „w przyszłość”[11].

Myślą przewodnią filozofii ekorozwoju jest więc taki rozwój, który pozwoli zaspokoić potrzeby obecnego pokolenia, ale także i przyszłych pokoleń na podobnym poziomie, który dawałby im zadowolenie i był społecznie akceptowalny[12]. Do głównych celów ekorozwoju można więc zaliczyć:

---

[8] E. Mazur-Wierzbicka, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako podstawa gospodarowania środowiskiem przyrodniczym*, Materiały internetowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.

[9] S. Kozłowski, *Droga do ekorozowoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 33.

[10] Ekorozwój nazywany jest inaczej „rozwojem zrównoważonym”, „rozwojem trwałym” bądź „samopodtrzymującym się”.

[11] W *Ustawie z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*, DzU 2001, nr 62, poz. 627, rozwój zrównoważony definiuje się jako „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli, zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

[12] A. Mikłaszewski, *Ekorozwój – rozwój zrównoważony*, [w:] „Studia i Materiały” 2000, nr 28, Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2000.

- bezpieczne dla zdrowia ludzkiego środowisko,
- równowagę ekologiczną w podstawowych ekosystemach,
- niezbędne warunki odnowy biologicznych sił człowieka,
- możliwość dalszego rozwoju gospodarczego[13].

Ogromnie ważnym krokiem ku rozwojowi zrównoważonemu była Konferencja ONZ na temat Ochrony i Rozwoju, która odbyła się w czerwcu 1992 r. w Rio de Janeiro (tzw. „Szczyt Ziemi"). Podpisano wtedy deklarację zobowiązującą rządy większości krajów świata do wdrożenia zasad nowego rozwoju społeczno-ekonomicznego. Deklaracja z Rio de Janeiro formułująca 27 priorytetów rozwoju zrównoważonego, stała się historycznym dokumentem wyznaczającym kierunek nowoczesnej polityki gospodarczej na świecie[14]. Zwrócono w niej uwagę m. in.: na problemy zrównoważonej produkcji, zrównoważonej konsumpcji, stworzenia systemów ekonomicznych uwzględniających wartość środowiska przyrodniczego, jak również nowych modeli rozwoju dla krajów rozwijających się. Ważne miejsce zajmują problemy logistyki zarówno produkcji, jak i usług oraz innych rodzajów ludzkiej działalności.

W rozważaniach nad zrównoważonym rozwojem należy podnieść, iż obecnie w literaturze fachowej używa się trojakiego rozumienia terminu „ekorozwój". Rozwój zrównoważony można postrzegać jako:

- nowoczesną ideę społeczno-filozoficzną, ukazującą potrzebę zmiany dotychczasowych wartości, które co prawda przyczyniły się do szeroko rozumianego rozwoju techniczno-przemysłowego, ale jednocześnie doprowadziły do globalnego kryzysu ekologicznego. W idei ekorozwoju zawiera się harmonizowanie powiązań pomiędzy gospodarczą i pozagospodarczą działalnością człowieka, a środowiskiem przyrodniczym oraz kształtowaniem nieantagonistycznych stosunków między różnymi systemami i grupami społecznymi;
- nowy kierunek badań naukowych, korzystający z wiedzy różnych dziedzin, badający wzajemne powiązania, relacje zachodzące pomiędzy społeczeństwem, gospodarką i środowiskiem;
- nowoczesny kierunek rozwoju gospodarki, w którym znaczny nacisk położony jest na wprowadzenie nowych sposobów organizacji i zarządzania – zarówno na szczeblu krajowym, jak i na szczeblu poszczególnych jednostek gospodarczych oraz na zastępowaniu technologii uciążliwych technologiami „przyjaznymi środowisku". W idei tej szczególną rolę przypisano również turystyce, którą postrzega się jako istotne źródło intensyfikacji rozwoju zrównoważonego danego obszaru oraz ważny czynnik kształtujący kapitał ludzki i kapitał społeczny.

[13] T. Zaufal, *O potrzebach kodeksu ekorozwoju*, [w:] „Aura" 1987, nr 12.
[14] D. Zaręba, *op. cit.*, s. 36.

Uważa się, że obecnie w branży turystycznej może pracować nawet co dziesiąta osoba żyjąca na świecie. Turystyka jest jednocześnie potężnym instrumentem polityki regionalnej, pozwalającym na wyrównanie różnic społeczno-ekonomicznych. Światowa Rada Turystyki i Podróży (WTTC) szacuje, iż każda złotówka zarobiona przez gospodarkę turystyczną generuje kolejne trzy złote dochodu w innych sektorach. Dlatego też rozwój turystyki, zwłaszcza na szczeblu regionalnym i lokalnym, jest niezwykle ważny i może sprzyjać aktywizacji społeczno-gospodarczej obszarów.

Jednakże powszechnie rozwijający się model turystyki masowej doprowadził w pewnym momencie do skrajnego zubożenia środowiska naturalnego, które stanowi rdzeń dzisiejszej turystyki i bez którego turystyka nie mogłaby skutecznie funkcjonować i rozwijać się.

Środowisko przyrodnicze posiada jednak swoistą zdolność utrzymywania równowagi ekologicznej, a obciążenia ekosystemu ze strony człowieka mogą być tolerowane jedynie do pewnych granic, określanych mianem pojemności środowiska. Po ich przekroczeniu następują nieodwracalne zmiany ekosystemu. Przeciążenie ekosystemu prowadzi do katastrofy ekologicznej, wskutek czego bogate i różnorodne ekosystemy zostają zastąpione prostszymi i uboższymi pod względem gatunkowym, genetycznym oraz krajobrazowym, a w konsekwencji obniża się ich wartość zarówno przyrodnicza, jak i ekonomiczna[15]. Nieodpowiednio zorganizowana turystyka w skali masowej stanowi zagrożenie dla środowiska przyrodniczego porównywalne z oddziaływaniem niektórych gałęzi przemysłu. Uważa się, iż przemysł przyczynia się do degradacji środowiska naturalnego w około 40%, budownictwo w 20%, rolnictwo oraz szeroko rozumiana komunikacja w 15%, zaś gospodarka turystyczna w 5–7%[16]. We wszystkich przypadkach logistyka zrównoważona jest narzędziem pozwalającym na profilaktykę i ograniczenie negatywnych skutków niezrównoważonego rozwoju przemysłu, rolnictwa, turystyki itp.

Do najważniejszych negatywnych skutków turystyki zalicza się: nadmierną koncentrację ruchu turystycznego oraz nieodpowiednią bazę turystyczną. D. Zaręba zauważa także, że turystyka powoduje silne zmiany w strukturze oraz funkcjonowaniu wielu ekosystemów, które można podzielić na bezpośrednie oraz pośrednie. Do zagrożeń bezpośrednich zalicza się m. in.: niszczenie roślinności, fauny, dewastację przyrody nieożywionej; pożary będące skutkiem zaniedbań turystów; hałas; zanieczyszczenia itp. Z kolei wśród zagrożeń pośrednich wspomnieć należy m. in. o: zmianach chemiczno-fizycznych wód i gleb czy też synantropizacji przyrody.

[15] K. Górka, B. Poskrobko, *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*, PWE, Warszawa 2001, s. 406.

[16] D. Zaręba, *op. cit.*, s. 16–17.

Już od lat 50. XX w. naukowcy zajmujący się ochroną środowiska zaczęli dostrzegać korzyści, jakie można osiągnąć dzięki połączeniu przyrodniczych zainteresowań turystów z ich troską o środowisko naturalne. Wtedy też po raz pierwszy zainteresowano się zagadnieniami niekorzystnego wpływu turystyki na zasoby naturalne. W latach 70. i 80. XX w. pojawiły się dyskusje o potrzebie zmiany podejścia do rozwoju turystyki oraz poszukiwania rozwiązań alternatywnych w tym zakresie. Za przełomową datę w historii rozwoju turystyki zrównoważonej uznaje się 1992 r., kiedy to odbył się Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro.

Wspomniana Konferencja ONZ na temat Rozwoju i Środowiska zaowocowała stworzeniem globalnej strategii zrównoważonego rozwoju. Turystyka została jednocześnie określona jako branża gospodarki, która dysponuje znacznym potencjałem do wprowadzania zasad tej strategii w życie.

Podkreślono również, iż przemysł turystyczny, stwarzając ekonomiczne bodźce do ochrony bezcennych dóbr naturalnych i kulturowych, jest w stanie przyczyniać się do uzdrawiania życia na Ziemi.

Za turystykę zrównoważoną uznano taką koncepcję i praktykę jej uprawiania, która:

- propaguje zdrowy i produktywny tryb życia w harmonii z przyrodą, zbliża do siebie ludzi różnych narodowości, kreuje otwartość i tolerancję,
- przyczynia się do zachowania zasobów przyrody oraz do ochrony tradycyjnej kultury lokalnych społeczności,
- rozwija się przy udziale miejscowej ludności i stanowi dla niej nowe źródło dochodu,
- zmierza do zmniejszania ilości odpadów i oszczędzania wody i energii, eliminowania z użycia substancji niebezpiecznych dla środowiska, stymulowania personelu, klientów i społeczności lokalnych do zachowań proekologicznych,
- jest podporządkowana zasadom zrównoważonego rozwoju i respektuje międzynarodowe prawo ochrony środowiska[17].

Należy pamiętać, iż turystyka zrównoważona nie powinna być traktowana jako jedna z wielu powszechnie występujących form turystyki. Jest to raczej swoista „filozofia turystyki", która preferuje takie formy uczestnictwa oraz zarządzania i organizacji ruchu turystycznego, które są zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Jej głównym założeniem i celem jest dostarczanie i utrwalanie korzyści dla: środowiska naturalnego i kulturowego regionu, ludności autochtonicznej oraz uczestników ruchu turystycznego. Wyznacznikami zrównoważonej i przyjaznej środowisku naturalnemu turystyki jest sposób organizacji podróży i wypoczynku, zmierzający do ograniczenia i eliminowania niekorzystnego wpływu ruchu turystycznego na przyrodę, jak również kształtujący

[17] *Ibidem*, s. 38.

świadomość ekologiczną jej uczestników. Zrównoważona logistyka w turystyce oraz postrzeganie przyrody jako cennego zasobu odgrywają jedną z zasadniczych ról w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju ekoturystyki.

Podkreślenie, że turystyka zrównoważona determinowana jest także przez postawy i zaangażowanie człowieka w ochronę i dbałość o otaczającą go przyrodę wynika z głównej idei tej turystyki. Jest nią kontrolowany rozwój, indywidualny charakter, aktywność oraz poszukiwanie jak najbliższego kontaktu z ludnością miejscową.

Zgodnie z definicją Federacji Parków Narodowych i Rezerwatów Przyrody Europy (EFNNP) za turystykę zrównoważoną należy uważać

> każdą formę rozwoju ruchu turystycznego, aktywności turystycznej oraz zarządzania, która podtrzymuje ekologiczną, społeczną, a także ekonomiczną integralność terenów oraz zachowuje w niezmienionym stanie zasoby naturalne i kulturowe tych obszarów dla przyszłych pokoleń[18].

Turystyka stosująca zasady zrównoważonego rozwoju powinna przynosić szereg korzyści dla:

- środowiska naturalnego, poprzez zwiększenie wśród społeczności lokalnych świadomości ekologicznej; pośrednie dostarczanie funduszy oraz pomoc w wyznaczaniu nowych obszarów chronionych; organizowanie środków przeznaczonych na ochronę przyrody;
- branży turystycznej, w wyniku rozwoju nowych produktów turystycznych przyjaznych środowisku, poprawy wizerunku firm stosujących zasady turystyki zrównoważonej; zwiększania świadomości turystów o konieczności ochrony środowiska oraz kulturowych i społecznych wartości;
- społeczności lokalnych, poprzez przyczynianie się do poprawy standardu życia i wysokości dochodów; rewitalizację i ożywienie lokalnej kultury, zwyczajów, tradycyjnego rzemiosła; poprawę ogólnej sytuacji ekonomicznej; rozwiązanie problemów emigracji miejscowej ludności; promocję harmonii pomiędzy ludźmi z różnych środowisk i narodowości oraz ułatwienie wymiany ich pomysłów, obyczajów, sposobów życia[19].

Turystyka zrównoważona jest swoistą filozofią wdrażania niezbędnych, pozytywnych cech rozwojowych, przeciwstawienia się dotychczasowym niszczącym oddziaływaniom ruchu turystycznego oraz pogodzenia interesów ekologicznych z postępem cywilizacyjnym, z potrzebą integracji społeczności gospodarzy, środowisk przyjmujących i gości, ich kultury i zachowań[20].

---

[18] *Parks for Life*, opracowanie International Union for Conservation of Nature IUCN, Szwajcaria 1994.

[19] *Sustainable Tourism in Europe's Nature and National Parks*, opracowanie Federation of Nature and National Parks in Europe FNNPE, Bruksela 2003.

[20] J. Płocka, *Turystyka – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Escape Magazine, Toruń 2009, s. 19.

Synonimami terminu „turystyka zrównoważona" występującymi w literaturze przedmiotu są m. in.: *sustainable turism*, turystyka przyjazna środowisku, turystyka zgodna z zasadami ekorozwoju. Niektórzy badacze wymiennie z terminem „turystyka zrównoważona" używają pojęcia „ekoturystyka". Nie są to jednak wyrażenia pokrewne, gdyż ekoturystyka stanowi pojęcie znacznie węższe. Podczas, gdy turystyka zrównoważona odnosi się do wszelkich znanych rodzajów turystyki, to ekoturystykę traktować można jedynie jako jedną z wielu form podróżowania, ściśle związaną z przyrodą i rdzenną kulturą obszarów o wysokich walorach naturalnych[21].

Międzynarodowa definicja ekoturystyki, która została stworzona przez UNWTO w Deklaracji o Ekoturystyce z Quebec z 2002 r. traktuje ekoturystykę jako

> formę turystyki zrównoważonej, która z tej szerokiej koncepcji rozwoju turystyki wyróżnia się tym, że: aktywnie przyczynia się do ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, angażuje lokalne społeczności w planowanie i rozwój, przyczyniając się do ich dobrobytu oraz skierowana jest do turystów indywidualnych oraz podróżujących w małych grupach[22].

Przytoczona powyżej definicja pozwala traktować ekoturystykę jako formę podróżowania, która w swojej idei jest przyjazna środowisku. Jest ona bliższa ekologistyce procesów transportowych. Jej uczestnikami są zwykle osoby odznaczające się wysoką świadomością ekologiczną. Ekoturystyka odbywa się przede wszystkim na terenach charakteryzujących się wybitnymi walorami naturalnymi. Niesie ze sobą szereg pozytywnych skutków, przyczyniając się m. in. do wspierania edukacji ekologicznej wśród turystów oraz ochrony przyrody oraz dziedzictwa kulturowego danych obszarów. Ze względu na swoją formę ekoturystyka jest często utożsamiana z turystyką zieloną oraz turystyką przyrodniczą. Turysta uczestniczący w niej świadomie nie ingeruje w naturalne ekosystemy, wyraża szacunek dla otaczającej przyrody i kultury miejscowej, a jego turystyczne wydatki dostarczają funduszy dla ochrony przyrody i lokalnej gospodarki. Jest to osoba zdecydowana, świadoma swoich potrzeb, zmierzająca w kierunku tolerancji, akceptacji różnic, poszukiwania naturalności[23]. Można ją zaliczyć do tzw. osób społecznie odpowiedzialnych.

Świadomość konieczności ochrony środowiska jest zmienną decydującą o atrakcyjności i konkurencyjności produktów turystycznych, miejsc oraz sposobów ich „konsumpcji". Na znaczeniu zyska regionalny charakter celu podróży, zaś turyści będą bardziej preferować miejsca, w których miejscowa ludność chętnie „przyjmuje" rosnącą liczbę gości.

---

[21] D. Zaręba, *op. cit.*, s. 36.

[22] *Ibidem*, s. 49.

[23] B. Włodarczyk, J. Kaczmarek, A. Stasiak, *Produkt turystyczny*, PWE, Warszawa 2005, s. 364.

3. STYMULATORY ROZWOJU USŁUG TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ

Uwarunkowania rozwoju turystyki zrównoważonej na świecie występują zarówno po stronie popytu, jak i podaży turystycznej.

Wielu badaczy podkreśla interesujące zmiany, które zaszły w mentalności współczesnych turystów. Charakteryzują się one ponownym skierowaniem „ku naturze". D. Zaręba jest zdania, że

> współczesna cywilizacja wkroczyła w nowy etap rozwoju, którego cechą główną jest świadomość ekologiczna. Można ją zaobserwować zarówno przy wykonywaniu rutynowych obowiązków domowych, coraz powszechniejszym zakupie „ekologicznych" dóbr i usług, jak i wyborze sposobu oraz formy podróżowania[24].

Ten aspekt logistyki zrównoważonej turystyki wskazuje na konieczność stosowania kompleksowego podejścia dla formułowania, realizacji i kontroli zrównoważonych usług turystycznych o charakterze zarówno lokalnym, jak i globalnym.

Nowe trendy w popycie turystycznym powodują ukształtowanie się nowych preferencji wśród turystów, którzy coraz częściej domagać się będą odpoczynku i odnowy sił witalnych na łonie przyrody – z dala od hałasu, ciągłego pośpiechu, samochodowych korków itd. W najbliższej przyszłości nastąpi odejście od popularnego do tej pory modelu turystyki określanego mianem 3xS (*sea*, *sun*, *sand*), na rzecz modelu 3xE (*entertainment*, *excitement*, *education*). Malało będzie zainteresowanie turystyką bierną, zamiast tego turyści poszukiwać będą wypoczynku czynnego, atrakcji związanych z uprawianiem aktywności fizycznej i kształcenia własnej osobowości. „Turysta przyszłości" będzie dążył do utrzymania swoistego partnerstwa w kontaktach z ludnością autochtoniczną, życia według jej wzorów, czerpania z jej wiedzy. Bardzo ważne będzie poszanowanie środowiska naturalnego i postępowanie w zgodzie z przyrodą.

W latach 90. XX w. zauważono również, iż gospodarka rynkowa nie jest w stanie sama doprowadzić do rozwoju zrównoważonej turystyki w czystej postaci. Do tego celu niezbędna jest interwencja państwa. Od tego czasu coraz większy wpływ na rozwój turystyki zaczęła mieć tzw. polityka turystyczna, która wiąże się z działalnością administracji turystycznych poszczególnych państw oraz głównych międzynarodowych organizacji turystycznych. W ten sposób wykształciło się wiele mechanizmów polityczno-prawno-ekonomicznych, które są w stanie ukierunkować rozwój turystyki przyjaznej środowisku[25].

---

[24] D. Zaręba, *op. cit.*, s. 112.

[25] M. Mowforth, I. Munt, *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*, Routledge, London 1998, s. 115–124.

Tabela 1

Główne narzędzia służące stymulowaniu zrównoważonego rozwoju w turystyce

Narzędzie	Sposób wykorzystania
Regulacje prawne	– Konwencje międzynarodowe, – Legislacja krajowa i lokalna, – Przepisy branżowe, – Dobrowolna regulacja (np. ekocertyfikaty)
Regulacje ekonomiczne	– Opłaty za korzystanie ze środowiska, – Kary za przekraczanie dopuszczalnych norm emisji zanieczyszczeń do środowiska, – Zróżnicowanie podatkowe i celne, – Subsydiowanie działań gospodarczych korzystnych dla środowiska, – Opłaty nakładane na produkty szkodliwe dla środowiska, – Ubezpieczenia ekologiczne
Systemy zarządzania środowiskiem oraz wskaźniki zrównoważonego rozwoju	– Badania maksymalnej pojemności/chłonności turystycznej regionu, – Ocena wpływu na środowisko – *Environmental Impact Assessment*, – Sformalizowane systemy zarządzania (ISO 9901, ISO 14001, unijny system zarządzania środowiskowego EMAS)
Tworzenie obszarów chronionych	– Parki narodowe, – Parki krajobrazowe, – Rezerwaty przyrody/biosfery, – Pomniki przyrody, pomniki kultury, – Obszary NATURA 2000
Techniki zarządzania rozwojem infrastruktury turystycznej i produktu turystycznego	– Włączenie lokalnych społeczności w proces podejmowania decyzji oraz tworzenia infrastruktury i produktu turystycznego, – Tworzenie „produktów ekoturystycznych”, – Zaplanowanie układu i rozmieszczenia zagospodarowania turystycznego przed rozpoczęciem jego budowy/modernizacji; dążenie do koncentracji zabudowy turystycznej, – Tendencja do planowania całych rejonów turystycznych, – Tworzenie obiektów, które formą nawiązują do typowego budownictwa charakterystycznego dla poszczególnych terenów, – Promowanie środków komunikacji zbiorowej lub przyjaznej środowisku
Techniki zarządzania odwiedzającymi	– Ograniczenie ilości turystów (poprzez wytyczanie szlaków i ścieżek turystycznych, sprzedaż biletów, konieczność rezerwacji miejsc itp.), – Ograniczenie ruchu kołowego, – Stosowanie odpowiedniej polityki cenowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Mowforth, I. Munt, *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*, Routledge, Londyn 1998, s. 116; J. Bohdanowicz, P. Bohdanowicz, *Stymulatory ekonomiczne i prawne polityki ekorozwoju dla turystyki*, Konferencja pt. „Główne problemy badawcze i metodologiczne współczesnej politologii w Polsce”, 8–10 listopada 2004, Władysławowo; J. Oleszkiewicz, *Inwestycje w ochronie środowiska*, [w:] „Zeszyty Naukowe WSE” 1997, nr 2, s. 151–160; D. Zaręba, *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 56.

4. CHARAKTERYSTYKA GMINY BYCZYNA JAKO PRODUKTU TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ

Gmina Byczyna położona jest w północno-wschodniej części województwa opolskiego, w powiecie kluczborskim (rys. 1 i rys. 2). W skład Gminy wchodzi miasto Byczyna oraz dwadzieścia trzy wsie sołeckie. Całkowita powierzchnia opisywanego obszaru wynosi 182,89 km^2, co stanowi około 21,5% powierzchni powiatu kluczborskiego.

Rys. 1. Położenie gminy Byczyna na tle jednostek administracyjnych kraju

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podkładzie kartograficznym Regionalnej Pracowni GIS UŁ.

Rys. 2. Położenie gminy Byczyna na tle powiatów województwa opolskiego

Ź r ó d ł o: jak do rys. 1.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2010 r. gminę Byczyna zamieszkiwało łącznie 9 799 osób. Stanowi to 14% ogółu mieszkańców powiatu kluczborskiego oraz około 0,01% ogółu ludności całego województwa opolskiego.

Obszar ten boryka się z wieloma problemami związanymi ze sferą społeczno-ekonomiczną. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy:

– systematyczny spadek liczby ludności (w przeciągu ostatnich pięciu lat o 1,54%),

– spadek liczby urodzeń oraz wzrost liczby zgonów, a co za tym idzie starzenie się społeczeństwa i systematyczny wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym[26],

[26] *Lokalny plan rewitalizacji miasta Byczyna*, Referat Współpracy Europejskiej, Promocji i Rozwoju przy Urzędzie Miejskim w Byczyna, Byczyna 2007.

– wyższy od przeciętnego wskaźnik obciążenia demograficznego[27],
– monofunkcyjność gospodarki i niski udział pozarolniczych miejsc pracy,
– dominujący udział małych gospodarstw rolnych (do 5 ha), które stanowią około 45% ogółu.

Opisywany obszar posiada jednak znaczny potencjał do rozwoju gospodarczego poprzez działalność turystyczną. Na terenie miasta i gminy Byczyna znajduje się blisko 100 obiektów figurujących w krajowym rejestrze zabytków, co świadczy o dużej turystycznej randze tych terenów. Są wśród nich interesujące obiekty sakralne, dwory, pałace, układy urbanistyczne oraz zabytkowe cmentarze. W cechach wielu gminnych miejscowości widać także skutki wielowiekowej przynależności do państwa niemieckiego. Ponadto, w gminie Byczyna występują liczne walory przyrodnicze, takie jak: doliny rzek ze zróżnicowaną fauną i florą, zwarte kompleksy leśne, malownicze wzniesienia. Są wśród nich również takie walory pochodzenia naturalnego, których powstanie wiązało się bezpośrednio z działalnością ludzką. Mają one jednak genetyczny związek ze środowiskiem naturalnym[28] i zaliczane są do walorów przyrodniczych. Grupę tę stanowią zabytkowe parki podworskie.

Zaprezentowana w tab. 2 krótka charakterystyka najważniejszych walorów turystycznych Gminy przyjaznej środowisku oraz turystyki nastawionej na odkrywanie dziedzictwa kulturowego wskazuje, że przedstawione walory turystyczne gminy Byczyna predestynują te tereny do rozwoju turystyki przyjaznej środowisku, nastawianej na poznawanie przyrody, historii, tradycji i kultury tego obszaru.

Miasto Byczyna znane jest z kart historii jako miejsce bitwy stoczonej 24 stycznia 1588 r. między wojskami polskimi dowodzonymi przez hetmana Jana Zamojskiego a armią arcyksięcia Maksymiliana Habsburga – pretendenta do tronu polskiego.

Bitwa ta odbyła się na polach położonych między pobliskimi Roszkowicami a Byczyną, koło Wzgórza Krzyżowego. Zakończyła się ona sukcesem żołnierzy Zamojskiego. Wojska arcyksięcia i jego polskich stronników zostały rozbite. Wydarzenie to wpisało się w karty historii Polski i Europy i było ostatecznym etapem rozstrzygnięcia sporu o tron Polski w latach 1587–1588[29]. Fakt ten świadczy o interesującej przeszłości tych terenów i może być wykorzystany przy tworzeniu gminnej koncepcji turystyki zrównoważonej, dla której dziedzictwo historyczne jest niezwykle ważne.

---

[27] Współczynnik obciążenia demograficznego – ludność w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym.

[28] T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa 1985, s. 75.

[29] M. Comporek, *Uwarunkowania rozwoju ruchu turystycznego w mieście i gminie Byczyna*, praca magisterska wykonana w Katedrze Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem dr Jolanty Wojciechowskiej, Łódź 2007.

Tabela 2

Główne walory turystyczne gminy Byczyna w kreowaniu turystyki zrównoważonej

Walory antropo-geniczne	Miejsce	Charakterystyka
1	2	3
Układ urbanistyczny miasta Byczyna	Miasto Byczyna	Byczyna uważana jest za idealny przykład miasta lokowanego na prawie niemieckim, gdyż charakteryzuje się jednolitym i regularnym kształtem. Centrum miasta stanowi rynek z kościołem parafialnym zlokalizowanym w północno-wschodniej części rynku. Na przełomie XV i XVI w. miasto zostało otoczone obwarowaniami miejskimi, które istnieją do dnia dzisiejszego. W ich skład wchodził pionowy ceglany mur o długości około 912 metrów i wysokości około 7 metrów oraz dwie bramy miejskie i baszta[30].
Kościół ewangelicki pod wezwaniem św. Mikołaja	Miasto Byczyna	Według kronik obiekt ten istniał już przed 1283 r. Obecna świątynia powstała w końcu XIV w. Podczas remontu obiektu w latach 1886–1888 nadano jej charakter neogotycki. Najcenniejszym zabytkiem świątyni jest drewniany krucyfiks gotycki, wykonany przez uczniów Wita Stwosza około 1530 r.
Kaplica cmentarna pod wezwaniem św. Kingi	Miasto Byczyna	Jest to najstarszy obiekt, który przetrwał do dnia dzisiejszego na obszarze gminy. Zbudowany został w XIV w., dziś służy ewangelikom.
Drewniane obiekty sakralne z XVI i XVII w.	Biskupice, Gołkowice, Jakubowice, Miechowa, Nasale, Proślice	Obiekty te są znakomitym przykładem drewnianej architektury sakralnej, popularnej niegdyś na terenie Śląska. Charakterystyczny dla Opolszczyzny jest fakt, że przy budowie wszystkich kościołów zastosowano konstrukcję zrębową. O unikatowym charakterze tych kościołów świadczy fakt, że na przestrzeni wieków służyły one zamiennie katolikom i protestantom.
Dwory i pałace wpisane do rejestru zabytków	Biskupice, Gołkowice, Kochłowice, Kostów, Nasale, Proślice, Pszczonki, Roszkowice	Na obszarze gminy do chwili obecnej zachowało się osiem obiektów pałacowych i dworów, które powstawały w okresie późnego baroku, pod koniec XVII w. (po zakończeniu wojny trzydziestoletniej) oraz w wieku XVIII – jako zespoły pałacowe wraz z otaczającymi je parkami. Okres XIX w. wiąże się z ich modernizacją, przebudową i nadawaniem nowego charakteru. Rozkwit tego typu obiektów trwał aż do okresu II Wojny Światowej, w czasie której znaczna liczba obiektów została zniszczona lub uszkodzona w wyniku działań wojennych, zaś pozostała straciła dawnych właścicieli.
Ratusz w Byczynie	Miasto Byczyna	Obiekt wzniesiony został na przełomie XV i XVI w. Swój obecny kształt ratusz zawdzięcza osobie Jana Marcina Pohlmanna, pod kierunkiem którego został przebudowany w 1766 r. Architekt połączył styl barokowy z klasycystycznym. W stronie północnej zachował się kamienny portal renesansowy z XVI w.
Cmentarz Żydowski	Biskupice	Początki kirkutu sięgają 1865 r. Wtedy też byczyńska społeczność żydowska nabyła grunt o powierzchni 1,6 ha, na którym założyła cmentarz. Dziś obiekt ten jest zdewastowany, zachowały się tylko trzy macewy.

[30] M. Comporek, *op. cit.*., s. 35.

Tabela 2 (cd.)

1	2	3
Impreza kulturalna „Europejskie Dni Dziedzictwa”	Gmina Byczyna	Ideą Europejskich Dni Dziedzictwa jest podkreślenie wspólnych korzeni kultury europejskiej, przybliżanie lokalnych obyczajów, zwracanie powszechnej uwagi na zabytki danego terenu[31]. Podczas imprezy władze gminy umożliwiają bezpłatne zwiedzanie wszystkich najważniejszych atrakcji turystycznych gminy. Ponadto organizuje się wiele imprez towarzyszących: zwiedzanie miasta z przewodnikiem, wycieczki autokarowe po gminie, wycieczki rowerowe, jarmark produktów lokalnych, nabożeństwa ekumeniczne, koncerty muzyki klasycznej, przedstawienia teatralne, misteria, wystawy tematyczne itp.
Zespół 13 zabytkowych parków podworskich	Biskupice, Ciecierzyn, Dobiercice, Gołkowice, Jakubowice, Kochłowice, Kolonia Długa, Kostów, Miechowa, Nasale, Paruszowice, Proślice, Roszkowice	Zabytkowe zespoły zieleni podworskiej pojawiały się w bliskim sąsiedztwie pałaców i dworów i miały charakter wypoczynkowy. Parki są śladem sztuki ogrodniczej, kultury i bogactwa ich dawnych właścicieli. Pozostają też ostoją roślin zielnych, owadów i ptaków. Na dzień dzisiejszy jedynie trzy parki (w Gołkowicach, Paruszowicach i Proślicach) oznaczają się stosunkowo dobrym stanem zachowania i mogą być wykorzystywane na cele ekoturystyczne.
Dolina rzeki Prosny	Północna granica gminy Byczyna	Prosna to rzeka o długości 217 km będąca lewym dopływem Warty. Jej dolina odznacza się znacznymi walorami przyrodniczymi w postaci pozostałości łęgów, olsów, starorzeczy, wilgotnych i podmokłych łąk, trzcinowisk. W obrębie miejscowościami: Uszyce i Gola zaobserwowano występowanie chronionych gatunków zwierząt: nietoperzy, bobra europejskiego, wydry, żurawia czy zimorodka[32].
Dolina rzeki Pratwy	Gmina Byczyna	Pratwa to rzeka o długości około 30 km będąca dopływem Prosny. Dolina Pratwy jest szczególnie interesująca w pobliżu miejscowości Sierosławice. Znajdują się tu naturalne zbiorowiska: łęgów, wilgotnych łąk oraz niewielkich zbiorników wodnych. Stworzony tu został użytek ekologiczny o powierzchni 31,8 ha.
Zbiornik Biskupice–Brzózki	Biskupice	Zbiornik posiada przede wszystkim interesujące walory wizualne. Ma on charakter retencyjny i nie jest wykorzystywany na cele turystyczne (zakaz kąpieli, występowanie tylko i wyłącznie prowizorycznej plaży).
Aleja dębowo-bukowa (pomnik przyrody)	Kostów	Aleja obejmuje 24 dęby szypułkowe, buk pospolity, rząd 10 dębów szypułkowych, 24 buki pospolite, 2 graby pospolite
Lipa (pomnik przyrody)	Proślice	Lipa drobnolistna o obwodzie 743 cm uznawana jest za jedną z najstarszych (wiek 550 lat) i największych w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych przeprowadzonych w gminie Byczyna.

[31] Strona internetowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego http://www.mkidn.gov.pl/kultura/2895.html (15.04.2009)

[32] A. Trela, K. Spałek, M. Michałowski, *Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza Górnej Prosny*, Fundacja Górna Prosna, Rudniki 2007.

Rys. 3. Układ urbanistyczny miasta Byczyna
Ź r ó d ł o: zbiory Urzędu Gminy Byczyna.

Poza walorami turystycznymi, o stopniu atrakcyjności turystycznej obszaru lub miejscowości decydują także: dostępność komunikacyjna oraz zagospodarowanie turystyczne. O ile dostępność komunikacyjną gminy ocenić można jako dobrą (przez jej obszar przebiegają ważne szlaki komunikacyjne – droga krajowa nr 11 łącząca Górny Śląsk z Wielkopolską oraz Pomorzem Zachodnim oraz droga wojewódzka nr 487 prowadząca przez Gorzów Śląski w stronę Olesna, zaś położony około 15 km na południe Kluczbork jest jednym z najważniejszych węzłów kolejowych w kraju), o tyle stan infrastruktury turystycznej w gminie Byczyna można uznać za nie dość rozwinięty.

Bardzo słabo rozwinięta jest baza gastronomiczna, obejmująca zaledwie: dwie restauracje hotelowe (przeznaczone wyłącznie dla gości hotelu bądź dla imprez zamkniętych), kawiarnię „Hetmańska" zlokalizowaną w ratuszu Byczyny oraz dwa bary. Wyznaczone wiele lat temu szlaki turystyczne są źle oznakowane i słabo dostępne, przy obiektach zabytkowych nie ma tablic informacyjnych ani miejsc służących na odpoczynek. Stosunkowo dobrze prezentuje się jedynie baza noclegowa, w skład której wchodzą m. in.: dwa hotele (trzygwiazdkowy hotel „Adler" usytuowany w zabytkowej części Byczyny oraz jednogwiazdkowy hotel „Grodzka" położony w Byczynie przy drodze krajowej nr 11) oraz pięć gospodarstw agroturystycznych. Z punktu widzenia turystyki zrównoważonej to te obiekty powinny odgrywać pierwszoplanową rolę w organizacji turystyki w gminie. Gospodarstwa agroturystyczne umożliwiają turystom wypoczynek w środowisku odmiennym od warunków życia na obszarach zurbanizowanych, bezpośredni kontakt z przyrodą, oferują ciszę oraz spokój. Co ważne, większość z nich mieści się w zabytkowych obiektach pałacowych, co dodatkowo zwiększa ich atrakcyjność pod względem turystycznym.

Jednym z mierników obrazujących poziom rozwoju funkcji turystycznej w Gminie jest wskaźnik Baretje'a i Deferta[33]. Dla gminy Byczyna w 2010 r. wyniósł on 1,134 i jest wyraźnie niższy od średniego wskaźnika liczonego dla wszystkich gmin miejsko-wiejskich w Polsce, który w 2010 r. wyniósł 1,64. Świadczy to o słabo rozwiniętej funkcji turystycznej w gminie Byczyna[34]. Gmina ta posiada jednak duży potencjał rozwoju, spełniającego warunki zrównoważonej turystyki i wewnętrznej zrównoważonej logistyki.

5. KONCEPCJA ROZWOJU USŁUG TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ NA TERENIE GMINY BYCZYNA

W celu stworzenia koncepcji rozwoju usług turystyki zgodnej z zasadami ekorozwoju, w pierwszej kolejności przeprowadzono kompleksową ocenę atrakcyjności turystycznej gminy Byczyna. Wykorzystana przy tym została popularna w naukach geograficznych metoda bonitacji punktowej. Polega ona na przypisywaniu poszczególnym cechom, o zróżnicowanej wartości, występującym w obrębie badanej jednostki przestrzennej, odpowiedniej liczby punktów, ustalonej według obranej skali wartości[35]. Przy ocenie atrakcyjności turystycznej uwzględnione zostały 22 wymierne kryteria (tab. 3), należące do grupy walorów przyrodniczych, walorów antropogenicznych, elementów zagospodarowania turystycznego oraz dostępności komunikacyjnej gminy Byczyna. Terytorium gminy zostało podzielone na 222 jednostki przestrzennych o wielkości 1 km^2. Każdemu elementowi występującemu w danej jednostce przypisano następujące wartości (zob. tab. 3).

Następnie dokonano oceny końcowej atrakcyjności turystycznej gminy. W tym celu zsumowano wszystkie uzyskane punkty w obrębie każdej jednostki. Stwierdzono, że najwyższy osiągnięty wynik w jednym polu wyniósł 42 punkty, zaś najniższy 0 punktów[36]. Na podstawie uzyskanych wyników wydzielono pięć rodzajów obszarów pod kątem kompleksowej atrakcyjności turystycznej (zob. tab. 4).

[33] Wskaźnik Baretje'a i Deferta – liczba miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania x 100 / liczba stałych mieszkańców.

[34] M. Comporek, *Uwarunkowania…*, *op. cit.*, s. 56.

[35] J. Warszyńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turyzmu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.

[36] Dokładniejszy opis zastosowanej metody badawczej wraz z uzasadnieniem uzyskanych wyników w: M. Comporek, *Wpływ turystyki na ekorozwój regionu*, praca magisterska wykonana w Katedrze Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Jana Duraja, Łódź 2011.

Tabela 3

Elementy atrakcyjności turystycznej uwzględniane przy ocenie możliwości rozwoju usług turystyki zrównoważonej i ekoturystyki w Gminie Byczyna

Oceniany element	Liczba przydzielonych punktów
Tereny leśne (pokrycie powierzchni jednostki przestrzennej w %)	4 (za pokrycie 10–40% powierzchni); 8 (za pokrycie 41–70% powierzchni); 12 (za pokrycie 71–100% powierzchni);
Rzeki	12 (za gęstość sieci rzecznej > 0,75km/1km^2 terenu) 6 (za gęstość sieci rzecznej < 0,75km/1km^2 terenu)
Sztuczne zbiorniki wodne	4 (za występowanie)
Stawy hodowlane	2 (za występowanie)
Użytki ekologiczne, pomniki przyrody	2 (za każdy)
Parki podworskie	6 (za każdy)
Zróżnicowanie powierzchni – różnica w wysokości względnej terenu powyżej 10 m.	2
Zabytkowe kościoły, kaplice z XIV–XVII w.	10 (za każdy)
Zabytkowe kościoły, kaplice z XVIII–XX w.	6 (za każdy)
Zabytkowe pałace, dwory	6 (za każdy)
Zabytkowe cmentarze, kirkuty	4 (za każdy)
Mury, baszty obronne	10 (za występowanie)
Zabytkowe domy, kamienice	2 (do 5 obiektów); 4 (powyżej 5 obiektów)
Szlaki turystyczne	2 (za każdy)
Hotele, gospodarstwa agroturystyczne	10 (za każdy)
Pozostałe obiekty bazy noclegowej	2 (za każdy)
Restauracje, kawiarnie	4 (za każdy)
Obiekty sportowe i rekreacyjne	1 (za każdy)
Drogi krajowe i wojewódzkie	4 (za gęstość sieci drogowej >1km dróg/1km^2 terenu); 2 (za gęstość sieci drogowej 0,3–1km dróg/ 1km^2 terenu)
Drogi powiatowe i gminne o nawierzchni bitumicznej	2 (za gęstość sieci drogowej >1km dróg/1km^2 terenu);
Stacje kolejowe PKP	2 (za każdą)
Przystanki PKS	2 (za każdy)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4

Obszary o różnym poziomie atrakcyjności turystycznej w gminie Byczyna

Obszary	Przedział punktowy	Liczba pól	Powierzchnia obszaru badań[37]
O wybitnej atrakcyjności turystycznej	ponad 40	2	1%
O bardzo dużej atrakcyjności turystycznej	31–40	0	0%
O dużej atrakcyjności turystycznej	21–30	12	5,5%
O średniej atrakcyjności turystycznej	11–20	62	28%
O małej atrakcyjności turystycznej bądź nieatrakcyjne turystycznie	0–10	145	65,5%

Źródło: jak do tab. 3.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż na terenie Gminy występują enklawy odznaczające się dużą, bądź wybitną atrakcyjnością turystyczną. Zaliczyć do nich można obszary położone w północnej części gminy (okolice wsi Miechowa, Kostów, Gola). W ich obrębie powszechnie występują walory przyrodnicze (przede wszystkim zwarte kompleksy leśne, doliny rzek Prosny i Pratwy oraz wzgórza charakteryzujące się znacznymi wysokościami względnymi), które wzbogacone są o unikalne zabytki, takie jak: drewniany kościół p.w. św. Jacka w Miechowej, czy też pałace w Miechowej oraz Kostowie. W części centralnej Gminy wybitne walory do rozwoju turystyki posiada miasto Byczyna. Szczególne nagromadzenie walorów antropogenicznych na tak niewielkim obszarze czynią z tego miasta jedno z najbardziej interesujących pod względem turystycznym miejsc w całym województwie opolskim. W południowym fragmencie gminy dużą atrakcyjnością odznacza się wieś Biskupice. Na jej terenie bądź w bezpośrednim jej sąsiedztwie znajdują się takie obiekty jak: drewniany kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela z XVI w. oraz neogotycki pałac z XVIII w. funkcjonujący obecnie jako gospodarstwo agroturystyczne. Ponadto w okolicy zlokalizowany jest zbiornik Biskupice–Brzózki, przez który przepływa rzeka Pratwa. W części zachodniej Gminy warte odnotowania z turystycznego punktu widzenia są obszary położone między miejscowościami Jakubowice i Proślice, gdzie znajdują się m. in.: świątynia p.w. Matki Boskiej Królowej Polski w Jakubowicach oraz kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Proślicach, a także liczne obiekty pałacowo-rezydencyjne. Wyselekcjonowane ob-

[37] W przybliżeniu do 0,2%. Powierzchnia pól podstawowych niekiedy wykracza poza administracyjne granice gminy. Przy ocenie atrakcyjności badano jedynie elementy znajdujące się na obszarze gminy Byczyna.

szary charakteryzujące się dużą bądź wybitną atrakcyjnością turystyczną, to jednocześnie rejony turystyczne predestynowane do rozwoju turystyki zrównoważonej (rys. 4).

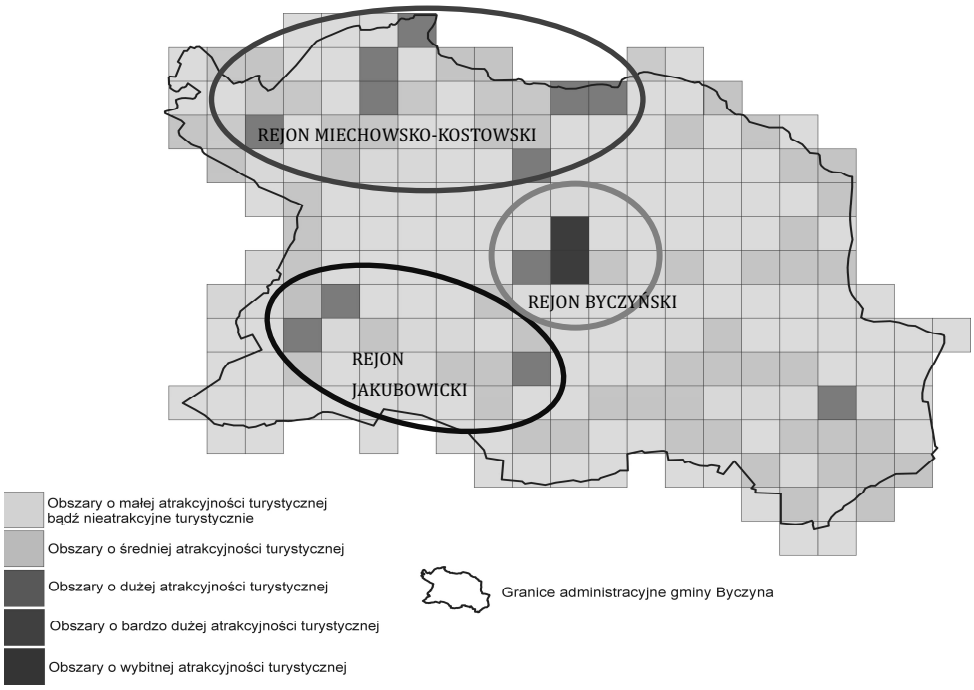

Rys. 4. Rejony predestynowane do rozwoju turystyki w zgodzie z założeniami ekorozwoju w gminie Byczyna

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Połączenie zasobów turystycznych występujących we wszystkich trzech rejonach może być znakomitym pomysłem służącym rozwojowi turystyki zrównoważonej na obszarze Gminy Byczyna. Wychodząc z tego założenia, autor proponuje stworzenie specjalnego produktu turystycznego pt. „Byczyński kalejdoskop". Będzie to rowerowy i/lub pieszy szlak turystyczny o długości 24,5 km (pętla), łączący następujące miejscowości: Byczyna, Gołkowice, Gola, Kostów, Miechowa, Proślice, Brzózki, Biskupice, Byczyna (rys. 5). Zaproponowana nazwa produktu turystycznego nie jest przypadkowa, ponieważ umożliwi on turystom poznanie wszystkich najbardziej unikatowych atrakcji turystycznych Gminy. Należy jednak pamiętać, że samo wytyczenie szlaku turystycznego to stanowczo zbyt mało, by mówić o stworzeniu unikatowego produktu turystycznego nawiązującego do zasad ekorozwoju. Potrzebne są działania „wspomagające",

które będą prowadzić przede wszystkim do: wzbogacenia oferty produktu, zaangażowania lokalnych społeczności do czynnego uczestnictwa w procesie planowania i organizacji turystyki, szerzenia wśród turystów proekologicznych idei oraz pogłębiania ich wiedzy, jak również do ochrony przyrody.

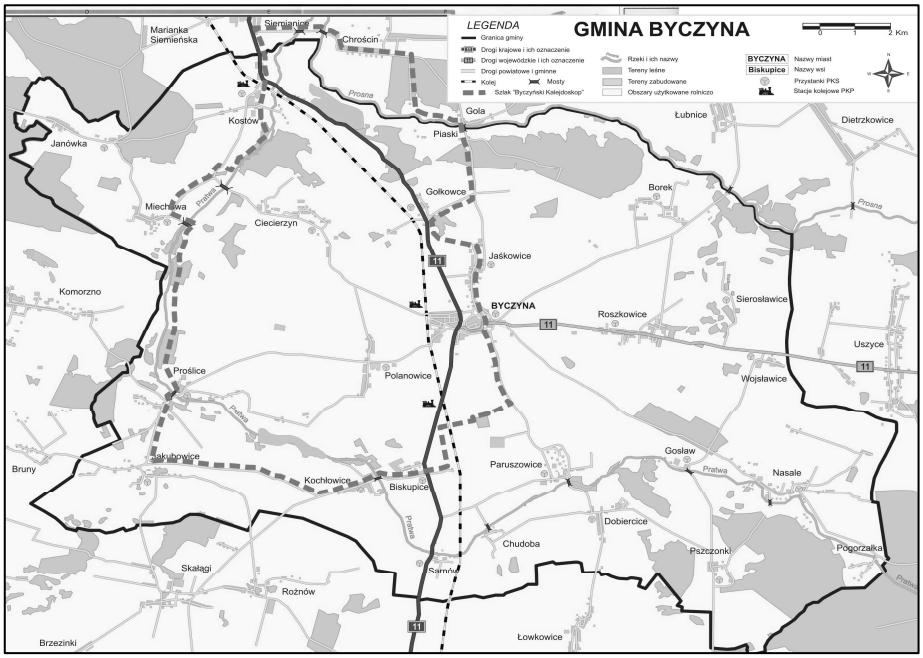

Rys. 5. Przebieg proponowanego szlaku turystycznego „Byczyński kalejdoskop"

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podkładzie mapy „Nadleśnictwo Kluczbork", Wydawnictwo Piw Ostoja, Kraków 2008/2009.

W tym celu autor proponuje utworzenie w jego obrębie specjalnych tematycznych ścieżek dydaktycznych, które mogłyby zainteresować różne grupy turystów, w zależności od ich zainteresowań:

1) Ścieżka przyrodnicza w Kostowie – rozciągająca się wzdłuż alei dębowo-bukowej w Kostowie i obejmująca takie okazy drzew jak: dęby szypułkowe, buki pospolite czy też graby pospolite. Będzie to niewątpliwie interesująca propozycja dla miłośników roślin, ponieważ stosunkowo rzadko zdarza się jednoczesne nagromadzenie tak wielu okazów drzew uznanych przez polskie prawo za pomniki przyrody.

2) Ścieżka dydaktyczna szlakiem drewnianych kościołów gminy Byczyna – łącząca drewniane świątynie w Biskupicach, Gołkowicach, Miechowej i Proślicach. Poruszający się wzdłuż ścieżki turyści mieliby okazję nie tylko poznać cha-

rakterystyczne dla Śląska Opolskiego XVI- i XVII-wieczne budownictwo, ale także dowiedzieć się podstawowych informacji z zakresu architektury ludowej.

3) Ścieżka dydaktyczna „Szlak Czterech Wyznań" – na terenie Gminy znajdują się pozostałości kultury żydowskiej (cmentarz w Biskupicach, budynek dawnej synagogi w Byczynie), funkcjonują obiekty sakralne służące na przestrzeni dziejów katolikom i ewangelikom (kościół p.w. św. Mikołaja w Byczynie). Z kolei w miejscowości Gola, która znajduje się tuż przy północnej granicy Gminy, można podziwiać zachowaną do dnia dzisiejszego prawosławną cerkiew.

4) Ścieżka dydaktyczna „Od Zamojskiego do Dzierżonia" – ścieżka przebiegająca wokół miasta Byczyna łączyłaby miejsca związane z najwybitniejszymi postaciami związanymi z gminą i jej okolicami: Janem Zamojskim (dowódcą wojsk polskich, które, jak wspomniano wcześniej, pokonały armię arcyksięcia austriackiego Maksymiliana Habsburga w bitwie pod Byczyną w 1588 r.), Marią Cunitią (pierwszą kobietą–astronomem), Janem Dzierżoniem (śląskim księdzem–pszczelarzem, nazywanym „ojcem współczesnego pszczelarstwa").

Produktami komplementarnymi mogą być:

– tablice informacyjne, opisujące wszystkie najważniejsze walory turystyczne znajdujące się przy szlaku. Obecnie tego typu tablice znajdują się przy zabytkach zlokalizowanych wyłącznie w granicach administracyjnych miasta Byczyna,

– specjalne stanowiska obserwacyjne dla amatorów turystyki przyrodniczej. Teren Gminy Byczyna jest postrzegany przez ornitologów za wyjątkowo atrakcyjny, ponieważ występują tu rzadkie gatunki ptaków drapieżnych,

– idea stworzenia corocznej imprezy turystycznej zatytułowanej „Bitwa pod Byczyną", nawiązującej do wydarzeń ze stycznia 1588 r. i starcia wojsk dowodzonych przez Jana Zamojskiego z armią arcyksięcia austriackiego Maksymiliana Habsburga.

Produkt turystyczny „Byczyński kalejdoskop" ma za zadanie zachęcić turystów do korzystania z usług oferowanych przez miejscową ludność w gospodarstwach agroturystycznych położonych w Biskupicach, Proślicach, Gołkowicach i Miechowej. Co ważne, w obiektach tych nie są świadczone tylko i wyłącznie usługi noclegowe. W niektórych gospodarstwach agroturystycznych istnieje szansa rozwoju turystyki konnej. Przedsiębiorstwo „Hetman-Roma Byczyna" w Proślicach oraz obiekt pałacowo-parkowy „Gołkowice" promują turystykę jeździecką jako jedną ze swoich atrakcji dostępnych w ofercie.

Turystyka konna od kilkunastu lat przeżywa w Polsce renesans i staje się z jednej strony sposobem na aktywny wypoczynek, zaś z drugiej pomysłem na dochodową działalność gospodarczą. Skierowana jest ona do pasjonatów, wymagających usług na odpowiednio wysokim poziomie. Proponowany szlak turystyczny może być wykorzystywany jako trasa jazdy konnej zarówno pod sio-

dłem, jak i w zaprzęgu. Dodatkowo ofertę mogą uzupełnić zajęcia z zakresu hipoterapii, czyli działań profilaktycznych i terapeutycznych w kontaktach z tym zwierzęciem i podczas jazdy konnej. Tego typu usługi są już powszechne w obiekcie w Gołkowicach[38].

Obszar typowo rolniczej gminy, jaką jest Byczyna, wydaje się być idealnym miejscem dla osób poszukujących rekreacji i wypoczynku na wsi. Przy wykorzystaniu potencjału środowiska naturalnego turystyka wiejska i agroturystyka mogą stać się dodatkowym źródłem przychodów dla właścicieli ziemskich i rolników, jak również pomóc w pielęgnowaniu „dziedzictwa" wsi i kultywowanych od wieków obyczajów.

Ważną kwestią jest również konieczność zwiększenia liczby wykwalifikowanych przewodników turystycznych obsługujących turystów w mieście Byczyna i jego okolicach. Zdaniem autora, to właśnie mieszkańcy gminy powinni „wcielić się" w rolę przewodników turystycznych i świadczyć profesjonalne usługi. Wreszcie oferta produktu turystycznego przewiduje również sprzedaż pamiątek i wyrobów lokalnych artystów. Mogą to być zarówno produkty nawiązujące do historycznej przeszłości gminy (np. bitwy pod Byczyną), jak i ludowych tradycji tych terenów (np. wieloletnich tradycji pszczelarskich).

Wydaje się, że wszelkie inicjatywy w zakresie rozwoju turystyki zrównoważonej mogą zachęcić miejscową społeczność do podjęcia czynnej opieki nad założeniami parkowymi w gminie, których stan jest niezadowalający. Niejednokrotnie zauważono, że nawet wzrost zainteresowania turystów danym obiektem przyrody może stymulować władze lokalne do większej dbałości o jego wygląd i podjęcie działań w celu jego należytej ochrony. Ważnym zagadnieniem jest przy tym odpowiednia edukacja uczestników ruchu turystycznego w zakresie „proekologicznego" uprawiania turystyki oraz podnoszenie samoświadomości i samoodpowiedzialności ekologicznej ludności autochtonicznej.

6. ZAKOŃCZENIE

Projekt „Byczyński kalejdoskop" może przyczynić się do rozwoju w gminie takich usług i form turystyki, które uznawane są za najbardziej przyjazne środowisku naturalnemu i jednocześnie wywołujących najmniej szkód w jego obrębie. W założeniu ma on dążyć do wzmocnienia roli dziedzictwa historyczno-kulturowego regionu w powiązaniu z ochroną przyrody. Z całą pewnością może być także szansą dla ludności miejscowej na obszarze, który po transformacji ustrojowej w 1989 r. wciąż poszukuje formuły i środków na rozwój społeczno-ekonomiczny.

[38] M. Comporek, *Uwarunkowania...*, *op. cit.*, s. 91.

Produkty turystyczne wpisujące się w nurt ekorozwoju z roku na rok będą cieszyć się coraz większym zainteresowaniem turystów. W Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007–2013 założono, iż

> rozwój turystyki może odbywać się wyłącznie przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju, z poszanowaniem praw ochrony przyrody i środowiska. Regionalne programy rozwoju turystyki muszą uwzględniać chłonność turystyczną środowiska, konieczność zrównoważonego rozwoju i preferować formy turystyki sprzyjające ochronie różnorodności biologicznej[39].

Do tego też powinny dążyć organizacje turystyczne, samorządy lokalne i rząd, czyli wszystkie podmioty odpowiedzialne za tworzenie dobrego „klimatu" dla turystyki[40].

Michał Comporek

TOURIST SERVICES AND THE FORMATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PRODUCT LOGISTICS – A CASE STUDY OF DISTRICT BYCZYNA

Meeting new and larger social needs in conjunction with the rapid increasing population in the world caused the destruction of the environment in many areas on Earth. Properly organized tourism and logistics are considered as an one of the most practical ways to save nature from the more harmful forms of exploitation.

The main goal of this article is to present the concept of sustainable development of tourism, taking into account the problem of logistics services in the community Byczyna. This is an area which is characterized by numerous socio-economic problems, such as population decline, lack of industry, difficulties in the agricultural sector. However, Byczyna has a significant accumulation of tourist attractions that can help this area to improve the image and economic recovery.

In the article shown a concept of a new tourism product called „Byczyński Kaleidoscope", which in assumption is to contribute to development in this area of such forms of tourism, which are considered as environmentally friendly. Additionally, this product will enhance the historical and cultural heritage of the region and improve the economical existence of the local community.

Key words: sustainable development, sustainable tourism, product logistics.

[39] D. Zaręba, *op. cit.*, s. 160.
[40] M. Comporek, *Wpływ turystyki…*, *op. cit.*, s. 110.